

A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága 1958-ban indította meg *Tanulmányok a neveléstudomány köréből* címen évenként megjelenő gyűjteményét, majd 1961-ben az új *Magyar Pedagógiát*.

A nagyjában évi 70 nyomdai ív biztosítása és kiadása olyan időben történt és történik, melyet a neveléstudomány és a pedagógiai gyakorlat fejlődéssel együtt járó átmeneti állapota határoz meg.

Rövid értékelésünkben — a neveléstudománnyal szemben támasztott új igények áttekintése után — a *Magyar Pedagógia* szerkesztésében érvényesülő törekvéseket, a folyóirat eddigi teljesítményét és hatáskörét vázoljuk. Célunk egyszerűen annak az elérése, hogy a pedagógia minél több művelője váljék a pedagógusi hivatás folyamatban levő átalakulásának aktív tényezőjévé.

1. A neveléstudomány és a pedagógiai gyakorlat átmeneti állapota

Különösebb bizonyítás nélkül leírhatjuk, hogy egy hivatás nem juthat előbbre gyorsabban, mint az a tudomány, mellyel össze van kapcsolva. Ha a tudományban kiegyenlítetlenségek vannak, ha egyes pontokban nem megbízható, ha alkalmazása csak részeredményekhez vezet, akkor ezeken a gyengeségeken a hivatás művelője csak esetlegesen segíthet. Ugyanúgy leírhatjuk, hogy a pedagógusi hivatás a neveléstudománnyal való kapcsolatában ilyen helyzetben van: a pedagógiai gyakorlatban jelentkező zökkenők sokszor meg nem oldott neveléstudományi problémák. Az elhangzó bírálattal szemben a pedagógusok ilyenkor ugyanúgy tehetetlenek, mint azok az orvosok, akiket elmarasztalnak a kezelés sikertelensége miatt olyan baj esetében, melyre a szükséges gyógyszert még nem találták meg.

Könnyű megállapítani, hogy az emberrel foglalkozó tudományok társadalmi és történeti okok hatására viszonylag későn alakultak ki, sokféle meg nem értésbe és ellenállásba ütköztek: így érthető, hogy a neveléstudománnyal szemben támasztott követelmények messze meghaladják a tudomány teljesítőképességét. Ez azonban nem változtat a tudományosan ellenőrzött, megbízható módszerek és érvényes megoldások sürgetésének tényén, továbbá azon a valóságon, hogy a nevelés terén az egész világon folyamatban levő változások lényeges átalakulásokat kényszerítenek ki a pedagógiai gyakorlatban — sokszor a tudomány előzetes szabályozása nélkül.

Ha az *explózió* szót nagyarányú ugrásszerű növekedésnek fordítjuk, akkor többféle olyan explózióról kell beszélni, melyek *együtt* állítják alig megoldható problémák elé a neveléstudományt és a pedagógiai gyakorlatot.

Az 1963-as *Yearbook of Education*, mely a pedagógusképzés helyzetét tekinti át a világon a pedagógusokkal szemben támasztott új követelményekre való tekintettel,¹ három explózió-szerű változást emel ki:

Ugrásszerűen nőttek az *igények*, iskolai vonatkozásban annak elvárása, hogy a pedagógiai munka legyen hatékony, sokrétű, vezessen el minél magasabb szintre. Ez a várakozás megállapítható a fejlődő és a fejlett tőkés országokban is; a szocialista országokban általánossá tette a megalapozó iskolák látogatását, eddig elképzelhetetlen mértékben tágította a középiskolák kereteit, szélesebbre nyitotta a felsőoktatás kapuit, és a gyermekeken és ifjakon kívül a felnőtteket is mind nagyobb számban viszi be a nekik való iskolákba. Nem utópia az SZKP XXII. kongresszusának célkitűzése:

*Az emberi egyén sokoldalú és harmonikus fejlesztése . . . megnő annak a lehetősége, hogy a szellemi gazdagságot, az erkölcsi tisztaságot és a fizikai tökéletességet harmonikusan egyesítő új embert neveljünk . . .*²

A pedagógiával szemben támasztott igényeknek ez a nagyarányú növekedése a világ nagy részében együtt járt az ún. *demográfiai explózióval* és következményeiben súlyos *pedagógushiányra* vezetett.

Ugrásszerűen nőtt és nő az elengedhetetlenül szükséges *ismèretanyag*, ebből kifolyóan az iskoláknak a rendelkezésre álló idő alatt az eddiginél összehasonlíthatatlanul többet és jobban kell megtanítaniuk, ugyanakkor pedig meg kell ismertetniük a tanulókkal a megismerés módszereit, állandóvá kell tenniük a tanulóknak a további megismerésre való törekvést, az egész életen át tartó önálló továbbtanulást hajlandóságát.

Ezt a felsorolást természetesen más természetű új problémák egész sorával lehetne kiegészíteni.

Nem lehet azt mondani, hogy a neveléstudomány egyes képviselői — a társ- és segédtudományok művelőit is beleértve — nem jelezték előre a kényszerűen jelentkező feladatokat, nem mutattak rá a megoldás útjára.

Sokan írtak és szóltak arról, hogy a tudományos módszerek fokozatosan átcsapnak a fizikai és biológiai tények világából a társadalmi és erkölcsi jelenségek vizsgálatára (társadalmi és emberi *tudományok*), sőt az emberi gondolkodásban is mind egyetemesebben uralkodókká válnak; a mindennapi élet mind több problémájához kell tudományosan közelítenünk, vagy lemondanunk megértésükről és megoldásukról. Nagy természettudósok (I. P. PAVLOV, J. HUXLEY, P. LANGEVIN és mások) fogalmazták meg, hogy a tudományos módszerek mind kiterjedtebb alkalmazása nélkül az emberi műveltségnek meg kellene merevednie, vagy el kellene vesznie; az emberi természet pedig nem haladhatna előre fejlődésében az adott lehetőségek megvalósításának útján.

Jól tudják — mondja PAUL LANGEVIN az általános műveltségről 1932-ben megtartott előadásában³ —, milyen eredményt hozott a tudományos beállítottság, ellentétben a régi, *a priori* beállítottsággal, a minket különlegesen érdeklő területen, a neveléstudományban. . . Jól tudják, hogy az összes új nevelési módszerek a gyermeki magatartás egyszerre pontos, odaadó és gyengéd megfigyeléséből erednek. . . Bizonyosan nem nagyítok, mikor azt mondom, hogy ez a nagy felfedezés annak a ténynek egyik eredménye, hogy a természettudományos szellemet vezették be a nevelés problémáinak megoldásába.

¹ BEREDAY, GEORGE Z. F. and LAUVERYS, JOSEPH A. (szerk.): *The Yearbook of Education*. 1963. *The Education and Training of Teachers*. London, Evans Brothers Ltd., 578 p. 1—2. és 14. l.

² A kommunizmus építőinek kongresszusa. Budapest, Kossuth Kiadó, 1961. 463. l.

³ LANGEVIN, PAUL: *La Pensée et l'Action*. Paris, Les Éditeurs Français Réunis, 1950. 243—244. l.

Sok, egyéb téren előremutató megállapítást lehetne még idézni haladó filozófusoktól, szociológusoktól, pszichológusoktól, pedagógusoktól.

Nagy irodalom foglalkozik a tudomány fejlődésével együtt megvalósult új eszközök pedagógiai alkalmazhatóságával.

Végül, de nem utolsó sorban azt is meg kell mondani, hogy a szocializmus tudományos alapokra helyezkedett társadalom világnézete és gyakorlata, megvalósulásának az emberi célok érdekében hasznosított tudomány és technika általánosulása az egyik mérője. . .

Ilyen távlatban és összefüggésben tűnik ki élesen az a valóság, hogy a nevelés folyamatban levő kiterjesztését, meghatározó szerepének elismerését az egyéni sorsok alakulására és a társadalom jövőendő életformájára nem előzte meg és nem követi olyan méretű és színvonalú tudományos kutatás, mely a kiterjesztéssel egy időben korszerűsítette volna az elmúlt évszázadokban kimunkált külterjes, többé vagy kevésbé bevált tapasztalatokat őrző nevelési gyakorlatot, azon belül a közgazgatás hagyományos mintájára megszilárdult pedagógiai szervezést és irányítást. Ha levonjuk azokat a vívmányokat, melyeket a gazdasági, társadalmi és politikai fejlődés, az egyes szaktudományokban tett előrehaladás, az ember és a gyermek jobb megismerése, az emberek közti viszonyok rendeződése, a kapcsolatok finomodása hoztak magukkal, akkor a tágran értelmezett pedagógia teljesítményét legfeljebb abban összegezhethetjük, hogy több vagy kevesebb ellenállás és sokszoros visszaesés után helyet adott a más téren végbement fejlődés következményeinek. Ez nem lekcicsinylendő eredmény, de ma már nem elég: abban a társadalomban, melyben a mindennapi problémák megközelítésében is mind egyetemesebben törnek utat a tudományos módszerek, melyben a tudományokban és a technikában szinte semmit sem bíznak a véletlenre vagy a szubjektív megítélésre, a pedagógiát is tudományosan megalapozott és ellenőrzött gyakorlattá kell emelni. Ez csak úgy lehetséges, ha a pedagógia minden művelője hatékony módszerek ismeretében nemcsak a tények pontosabb feltárására lesz képes, hanem okaik kivizsgálására és változások kikényszerítésére is ott, ahol azok elengedhetetlenek.

2. Az új Magyar Pedagógia szerkesztésében érvényesülő törekvések

Az új *Magyar Pedagógia* megindulásakor az előbb vázolt körülmények — világméretben és hazai különleges jegyeikkel — ismeretesek voltak. A folyóirat célját és feladatait NAGY SÁNDOR főszerkesztő ezért tágran és perspektivikusan fogalmazta meg. A *Magyar Pedagógia* általános pedagógiai folyóirat; jelentős helyet kell biztosítani benne — többek között —

a pedagógiai kutatás pontos és hatékony módszereit bemutató tanulmányoknak, egzakt vizsgálatok leírásának, ilyen vizsgálatok eredményei értékelésének a neveléstudomány minden területén; a folyóiratnak különleges feladata megfelelő szintet elérő olyan elméleti jellegű tanulmányok közlése, melyek a neveléstudomány alapkérdéseire vonatkoznak, melyek megoldása széles területen viszi előre a neveléstudomány fejlődését.

Biztosítani kell a folyóiratban a neveléstörténet, a művelődéspolitikai, a köznevelés szervezete körébe tartozó jelentős közlemények megjelenését, a kapcsolat ápolását más tudományokkal, a neveléstudomány szempontjából fontos hazai és külföldi irodalom ismertetését és értékelését,

az elmélet és a gyakorlat egymást megtermékenyítő viszonyának ápolását...⁴

Az elmúlt években tervszerűen és türelmösen kíséreltünk meg minél többet megvalósítani a kitűzött feladatokból, azzal a disszél, melyet a folyóirat múltja és a Magyar Tudományos Akadémia nevének használata eleve biztosított, és azzal a teherrel, mely abból származik, hogy a neveléstudománynak nincs önálló kutatóintézete. A folyóiratok nem alkotják meg vagy alakítják ki a tudományt...

Az MTA Pedagógiai Bizottsága évfolyamonként értékelte a folyóirat eddigi tartalmát. Mindig megállapította, hogy a folyóirat szakmai színvonala hazai viszonylatban jó. A közölt tanulmányok a tudományszak legújabb eredményeivel; aktuális alapvető elvi kérdéseivel, vitatott problémáival az adott lehetőségekben belül kielégítő szinten foglalkoznak. A szerkesztő bizottság olyan elméletileg jól megalapozott munkálatokra ösztönöz, melyek a gyakorlat oldaláról is indokoltak, a gyakorlat számára is kezdeményező vagy fejlesztő hatásúak.

A feladatok nagysága és a megoldásukhoz szükséges feltételek elégtelensége természetesen sokszor mutatkozik meg: olyan módon is, hogy egyes tanulmányok szerzői alig jutnak tovább a probléma világos felvetésénél vagy az alkalmazott módszer leírásánál, máskor a tapasztalatátadás szintjén adják elő mondanivalójukat, és azt máshol elvégzett egyező vizsgálatok eredményével támasztják alá. Ezt a tényt a meghozott erőfeszítések nagyságának elismerésképpen említjük meg. Szerzőink többsége dolgozik magányosan, a munkamegosztás és kölcsönös ellenőrzés lehetősége nélkül, összetett anyagon, melynek minden oldalát képtelen egyszerre számón tartani. Sok esetben az a kritika is elmarad, melynek a munka folytatásánál lenne jelentősége...

A szerkesztésben érvényesülő törekvéseket vázoltuk, nem értékelünk. A szerkesztésnek azonban tisztán kell látnia a törekvések és a teljesítmény közti távolságot...

3. A folyóirat fogadtatása, hatásköre

Egy tudomány törvényszerűen alkalmazásával—esetünkben a pedagógiai gyakorlattal — kölcsönhatásban fejlődik. Milyen képet alkothatunk magunknak az elmélet és a gyakorlat kapcsolatáról a *Magyar Pedagógia* eddigi fogadtatása alapján? Kiinduló tényként írjuk le a példányszámok alakulását, párhuzamba állítva a *Tanulmányok a neveléstudomány köréből* címen eddig megjelent 7 kötet példányszámával. A példányszám és a kereslet viszonyát többek között azért is kiinduló pontnak kell vennünk, mert abban az élénk vitában, mely nem rég a *Köznevelés* című lap hasábjain folyt az elmélet és a gyakorlat kapcsolatáról a pedagógiában, és amely éppen a *Tanulmányok a neveléstudomány köréből* című kötet értékeléséből indult ki, többen a kötet alacsony példányszámát és magas árát tartották a nagyobb olvasottság akadályának.⁵ Így van-e?

A kérdés felvetése és bármilyen kicsi egzaktságra törekvő felelet keresése igen nehéz. Nem is tennénk rá kísérletet, ha problémánk kezdettől fogva nem a neveléssel szemben támasztott ugrásszerűen megnövekedett igények és az átmeneti helyzetben levő neveléstudomány és pedagógiai gyakorlat elégtelen

⁴ NAGY SÁNDOR: A Magyar Pedagógia új feladatok előtt. *Magyar Pedagógia*, 1961. 1. sz. 1—5. l.

⁵ Többek között FÓNAY TIBOR: *Könyvet a kézbe* című írásában. *Köznevelés*, 1962. 20. sz. 613. l.

hatékonysága lenne, és ha kérdésünknek magának nem lenne gondolkodtató hatása.

A példányszámok alakulása:

<i>Magyar Pedagógia</i>		<i>Tanulmányok a nev. tud. köréből</i>
1958	—	2000
1959	—	2000
1960		2500
1961	1. 1000 2. 1200 3. 1500 4. 1500	2200
1962	1. 2200 2. 2200 3. 2200 4. 2200	2300
1963	1. 2000 2. 2000 3. 2000 4. 2000	2400
1964	1. 2000 2. 2000 3. 2000 4. 2000	2500
1965	1. 2100 2. 2150	

Egészítsük ki ezt a két adatot az Országos Pedagógiai Könyvtár olvasószámának alakulásáról abban a 6 évben, melyről a Könyvtár évkönyvei beszámolnak⁶.

Az Országos Pedagógiai Könyvtár közel 200 000 kötetes állományával bizonyosan a leggazdagabb hazai pedagógiai könyvtár. Talán az is elmondható, hogy hazai és külföldi beszerzései, bő és változatos kurrens folyóiratanyaga, több rendszeresen fejlesztett gyűjteménye alapján az egyetlen viszonylag teljes és korszerű hazai pedagógiai könyvtár, mely nagy erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy a pedagógia mint tudomány és mint gyakorlati tevékenység egyaránt nőjön jelentőségében . . . Hogyan hasznosítjuk ennek az így felkészült intézménynek mindenki számára hozzáférhető segítségét?

Az Országos Pedagógiai Könyvtár beiratkozott olvasóinak száma:

<i>1959-ben</i>	<i>1960-ban</i>	<i>1961-ben</i>	<i>1962-ben</i>	<i>1963-ban</i>	<i>1964-ben</i>
1184	1282	1810	2083	2617	2908

Az évkönyvek nem mindig közlik pontosan az olvasók foglalkozás szerinti megoszlását, azt azonban megállapítják, hogy nem mind működnek a pedagógus

⁶ Az Országos Pedagógiai Könyvtár Évkönyve, 1960., 1961., 1962., 63/64. Budapest, Tankönyvkiadó.

pályán. Így a legutolsó ilyen — 1962-es — adatközlés végén azt olvassuk, hogy „a beiratkozott olvasók 55%-a dolgozik az oktatásügy területén. Ebből 39% gyakorló pedagógus, 16% dolgozik egyéb területen (tanügyigazgatásban, ifjúsági szervezetnél, tömegszervezeteknél stb.)”.

Ennél az utolsó adatnál — mely talán módosult valamit, de bizonyosan nem sokszorozódott meg egy 10-nél nagyobb egész számmal — azért kell megállni, mert itt nincs közvetlenül érvényesülő anyagi szempont (a könyvtár évi tagsági díja 3 Ft.). Nem is a gyakorló pedagógusok kiesi részcsedése elgondolkodtató, hanem azé a viszonylag nagy rétegé, mely — ha lehet ilyen elkülönítést végezni — a tudomány és a gyakorlat között helyezkedik el: konkrét feladatok megoldása közben valamilyen pedagógiát alkalmaz, és szemlélete a gyakorló pedagógusokénál jóval nagyobb területen érvényesül. Részletezve:

Csak a művelődésügyi minisztérium irányítása alatt álló iskolák számára nagyszámú *tankönyv* (és egyéb nyomtatott eszköz) készül. Ha elgondoljuk a nyolc általános iskolai és a négy gimnáziumi osztály tankönyvszükségletét (osztályonként és tárgyanként külön), ha figyelembe vesszük, hogy sok tankönyvnek nem egyetlen szerzője van, hogy a tankönyveket lektorok bírálják, hogy a könyvekben illusztrációk vannak, és azokat is felülbírálják stb., akkor a tankönyvekkel foglalkozók összes száma nem lehet nagyon messze az Országos Pedagógiai Könyvtár összes pedagógus olvasóinak számától. . . Számos *társmisztérium* is irányít iskolákat nagyszámú másféle tankönyvvel. . . A *rádiót* és a *televíziót* jogosan tekintik az iskolán kívül a legnagyobb hatékonyságú pedagógiai intézményeknek. A két intézménynek együtt tulajdoníthatunk legalább egy olyan napi megnyilatkozást, melynek pedagógiai hatásai vannak. Ezeknek a megnyilatkozásoknak is vannak szerzőik, lektorai (nem szólunk a műsorok nevelő hatásáról általában). . . Irányító hálózata van a *felőttnevelésnek*, az *ifjúsági szervezeteknek*. . . Folytathatjuk az *ifjúsági könyvek és lapok szerkesztőivel és íróival*, a *gyermekjátékokat tervező és pedagógiailag értékelő személyekkel*; a *szemléltető eszközöket*, a *pedagógiai célú egyéb technikai eszközöket tervező és felülbíró személyekkel*; az *iskolák korszerű építésével és berendezésével foglalkozókkal*. . . Hogyan állítják munkájukat nevelési céljaink és feladataink szolgálatába, hogyan egyeztetik a reális perspektívákkal, hogyan érik el, hogy megoldásaik túl legyenek azon, amit a világ egy-egy téren már elért, ha nincsenek a legeleveníbb érintkezésben a gyorsan fejlődő tudománnyal? Felsorolásunkban meg kell említenünk a *tanulmányi- és szakfelügyelőket*, az *igazgatókat*, a *kollégiumi vezetőket*, a *különleges célú nevelőintézmények vezetőit*. . . Szervezési és ellenőrzési módszereiknek, emberismeretüknek, értékelésüknek, pedagógiai tapintatuknak is nem innen, hanem túl kell lenniük egy folyamatosan tanulmányozott tudomány megbízható megállapításain.

Ha így terítjük ki magunk elé a köznevelés nagyra nőtt intézményhálózatát, akkor is eljutunk a *gyakorló pedagógushoz*, annak a követelménynek a megfogalmazásához, hogy pontosan és biztosan *azt* a segítséget nyújtsa a tanulónak, melyre annak szüksége van; *akkor* nyújtsa, mikor időszerű; és *olyan módon*, ahogyan a tanulónak a legtöbb haszna van belőle. És eljutunk ahhoz a követelményhez, hogy ehhez nem szabad elveszítene kapcsolatát a tudománnyal. De nemcsak az ő vállára rakjuk a korszerűsítés és korszerűsödés egész terhét. Mindenki végyen magára belőle annyit, amennyi állapota és felelőssége szerint rá tartozik.

Vonjunk le ebből összesen annyi következtetést, hogy a pedagógiai gyakorlat — egész összetettségében nézve — nem mindig keresi vagy kívánja a tuda-

mányos módszereket és megoldásokat ott sem, ahol azok alkalmazásának lehetősége megvan.

Akiknek állandó aktív érdeklődését a *neveléstudomány* iránt elsősorban kívánjuk megnyerni, nagyműveltségű, tudományszakjukat és hivatásukat szerető, tapasztalt férfiak és nők. A pedagógiának és a pedagógiai vezetésnek egy régi mintája lebeg azonban előttük. Mindmáig nem vonták le egészen annak a — társadalmi átalakulásunkkal szükségszerűen törvénné lett — követelménynek minden következményét, hogy iskoláinknak *minden* tanuló el kell vezetniük saját tetőjéig. Ennek a célnak az elérését egy minden szinten tudományosan megalapozott és értékelt, az esetleges személyi gyengeségek hatását kiküszöbölő, a mainál jóval eredményesebb pedagógia biztosíthatja csak. A tudományos szemlélet térfoglalásának kisebb területre kell visszaszorítania a közvetlen tapasztalat előnyben részesítését, a gyermekek számára sokszor fájdalmas szubjektívizmust és voluntarisztikus beállítottságot, el kell tüntetnie a húzódozást a tényekkel való szembenézéstől, sőt a minél objektívebben megállapított tényeket kell olyan szerephez juttatnia, hogy a pedagógust önmaga folytonos túlhaladására kényszerítsék.

A neveléstudomány a vele szemben támasztott mind nagyobb követelmények nyomására fejlődhetik csak: akik igénytelenségből olyan állapotot tartanak megnyugtatónak, melyen már túlhaladt az idő, nem segítik azokat, akik a tudomány intézményes kiépítésén, teljesítőképességének fokozásán fáradoznak.

Az új *Magyar Pedagógia* 5 évről írtunk, és viszonylag kevés szót ejtettünk magáról a folyóiratról. Nyilvánvaló okból: a folyóirat jelenlegi helyzete és jövő fejlődése a pedagógiával van összekötve, a tudománnyal és a tudományt szüntelenül új teljesítményekre sarkalló gyakorlattal. Arról kellett írunk. . .

Kiss Árpád